

Aanduiding van ankerplaats 'Poelberg'
te Tielt en Dentergem
Code : AP/W/006

1. Benaming van de ankerplaats + ligging

'Poelberg' te Tielt en Dentergem (provincie West-Vlaanderen)

Oppervlakte: 146,5 ha

2. Een aflijning van de ankerplaats op schaal 1/25.000 die de grenzen ervan aangeeft

De afbakening van de ankerplaats is aangegeven op Kaart 1 (zie Bijlage 1). De afbakening zoals aangeduid in de Landschapsatlas v.1.0 (AROHM Afdeling Monumenten en Landschappen, 2001) is lokaal aangepast. Voor deze nieuwe begrenzing is gestreefd naar zoveel mogelijk fysieke grenzen onder de vorm van wegen, waterlopen of grenzen met bebouwde omgeving. Lokaal is hiervan afgeweken om grote en aaneengesloten gave gedeelten waar geen fysieke grens voorkomt in te sluiten of waar er anders te verstoorde of minder gave landschappelijke gedeelten zouden worden opgenomen. De nieuwe afbakening is verder ook ingegeven op basis van actuelere inzichten en informatie uit de recent gepubliceerde inventarissen van het bouwkundig erfgoed van de Gemeenten Tielt en Dentergem (Agentschap R-O Vlaanderen Onroerend Erfgoed, 2007) en uit recente literatuur en bijkomend ontsloten archiefdocumenten. Hierdoor werden het traditioneel open bouwland van het leenhof Gruuthuse of Tielt-ten-Hove met kouterareaal, enkele relevante ruraal-bouwkundige erfgoedwaarden, het oorspronkelijke bosareaal van het voormalige Meikensbos-Vijverbos, de bijzondere site van de oude Koortskapel en bijhorende St.-Annakapel en enkele waardevolle zichtrelaties mee ingesloten.

3. Nummer ankerplaats uit landschapsatlas

Anker ID: A30033

4. Situering

Algemeen

De ankerplaats 'Poelberg' is gesitueerd ten zuiden van de stadskern van Tielt en wordt gerekend tot het zandlemig Plateau van Tielt. De ankerplaats omvat de zogenaamde restheuvel van de Poelberg met tongvormige uitlopers en het aansluitende veld-/bosgebied Meikensbos-Vijverbos. De Poelberg zelf vormt een kenmerkend oud cultuurlandschap met talrijke, overwegend agrarische bebouwing. In het aansluitende veld-/bosgebied, tot voor kort vooral herkenbaar als jong ontginningslandschap, wordt thans vanuit de Vlaamse Overheid een historisch bosherstel doorgevoerd. De afbakening strekt zich uit over de gemeentelijke grondgebieden van Tielt, Aarsele en Dentergem.

De ankerplaats wordt gekenmerkt door het gave molenlandschap van de Poelbergmolen met omgevende oude bouwlanden enerzijds en een reeks kleinere oude bosrestanten en jonge bosaanplanten anderzijds. In het noordelijke deel van de ankerplaats vormt de recente infrastructuur van de zuidoostelijke ontsluitingsweg rond Tielt een duidelijke begrenzing.

De ankerplaats is typologisch niet verwant aan andere Westvlaamse ankerplaatsen en vormt voorlopig de enige ankerplaats binnen het zandlemig Plateau van Tielt.

Juridisch-administratief

Binnen de ankerplaats is de nabije omgeving van de als monument beschermde Poelbergmolen (BSG 13/01/1943) beschermd als stadsgezicht (MB 23/07/1993).

De bosrestanten binnen de ankerplaats 'Poelberg' zijn niet geselecteerd als Habitat-richtlijngebied en voorlopig ook niet aangeduid als VEN-gebied. De ruimere omgeving is in het kader van het Afbakeningsproces van de Gewenste Agrarische en Natuurlijke Structuur voor de Leiestreek (ARP, 2008) nog niet herbevestigd als agrarisch gebied. De ruimtelijke visie op landbouw, natuur en bos voor het Plateau van Tielt voorziet voor de Poelbergomgeving in:

- vrijwaren en versterken van waardevolle landschappen en erfgoedwaarden;
- vrijwaren van waardevol reliëfelement Poelberg met herstel van ecologische en landschappelijke waarden;
- ontwikkelen van samenhangende boscomplexen en bosuitbreiding;

Hiervoor wordt op korte termijn een ruimtelijk planningsinitiatief op gewestelijk niveau voorzien. De aanduiding als ankerplaats ondersteunt deze visievorming.

Op het geldende gewestplan Roeselare-Tielt (KB 07/04/1977) zijn binnen de ankerplaats overwegend agrarische gebiedsbestemmingen van toepassing. De actuele landbouwgronden behoren overwegend tot de bestemmingscategorie van landschappelijk waardevol agrarisch gebied. Het oude bosrestant van het Meikensbos-Vijverbos en enkele aansluitende percelen zijn bestemd als natuurgebied. Een zeer beperkt aantal percelen is gelegen in gebied voor dagrecreatie. Een deel van het oude bouwland, horende bij het Leenhof van Gruuthuse heeft een reservatiestrook voor wegeaanleg. Deze overdruk is evenwel achterhaald door de gewijzigde positie van de recent gerealiseerde zuidoostelijke tangent die als omleidingsweg, ingevolge het BPA Gruuthuse (MB 05/02/2004), uiteindelijk dicht bij de stadskern is komen te liggen.

In het kader van het afbakeningsproces voor het kleinstedelijk gebied Tielt (eerste ontwerp) wordt de zuidoostelijke tangent vooropgesteld als grensstellend. Binnen de (geactualiseerde) ankerplaats zijn verder geen goedgekeurde Bijzondere Plannen van Aanleg of Ruimtelijke Uitvoeringsplannen gesitueerd.

Binnen de ankerplaats is het bovenlooptraject van de Poelbergbeek gekend als niet-officiële waterloop. De Elsbeek vormt een waterloop van 2^e categorie en wordt beheerd door de Provincie.

Binnen het GRS Tielt (BD 01/03/2007) wordt onder de gewenste ruimtelijke (deel)structuur van de omgeving van de Poelbergmolen gesteld dat het beleid gericht moet zijn op het vermijden van verdere versnippering door infrastructuur en verspreiding van vestigingen. Het dichtslippen van verstedelijking in de richting van Tielt moet vermeden worden. De samenhang van het gebied kan versterkt worden en door selectieve groenaanplantingen kan de visuele verstedelijking gebufferd worden. Er wordt specifiek voorzien in het creëren van een groenverbindingzone, inclusief recreatieve verbindingssas, tussen de Poelberg en de Stad Tielt. De aanduiding als ankerplaats ondersteunt deze visievorming. De Gemeente Dentergem beschikt nog niet over een goedgekeurd GRS.

De ruime Poelbergomgeving is tenslotte opgenomen in het weerhouden Leader project Tielts Plateau, een Europees subsidiëringsprogramma voor plattelandontwikkeling, waarin vernieuwende en duurzame initiatieven op het platteland worden betoelaagd. Specifiek voor de omgeving van het voormalige Poelbergschooltje worden inrichtingsplannen met betrekking tot recreatieve en landschappelijke functies in het vooruitzicht gesteld.

5. Omschrijving

De ankerplaats 'Poelberg' wordt gekarakteriseerd door een duidelijk geprononceerde restheuvel met enkele tongvormige uitlopers (Foto 1). Het aansluitende veld-/bosgebied is beduidend vlakker, waarbij de oude boskern van het Meikensbos-Vijverbos zelfs min of meer in een depressie is gelegen (Foto 2).

Fysische kenmerken

Reliëf en geologie

Het uitgesproken reliëf, hier als bepalende factor voor de landschappelijke waarden en kenmerken, is in hoofdzaak tot stand gekomen vanaf het einde van het Mioceen (ca. 7 miljoen jaar geleden), toen de Diestiaan-zee zich in deze streken naar het noord-noordoosten heeft teruggetrokken. De vorming ervan is ontstaan uit een langdurig erosieproces waarbij eerder door de zee afgezette en zacht naar het noorden hellende lagen, afhankelijk van hun bestendigheid ten aanzien van weers- en afspoelingsfactoren, in reliëf werden geplaatst. Achtereenvolgens worden voor de ankerplaats volgende tertiaire lagen uit het Eoceen (ca. 55 tot 34 miljoen jaar geleden) onderscheiden (onderste en oudste lagen eerst vermeld):

- Formatie van Kortrijk; Lid van Aalbeke, Lid van Moen (10 tot 40m klei en zandhoudende klei)
- Formatie van Tielt; Lid van Kortemark (tot 17m kleihoudende silt met zandsteenbanken en kleilagen)
- Formatie van Tielt; Lid van Egem (tot 20m fijn gelaagd zand afgewisseld met dunne kleilagen)

De jongste formaties die in deze ankerplaats kort bij of aan het bovenvlak van de afzettingen onder het quataire dek ontsluiten zijn dus de zandhoudende kleiige Formatie van Tielt en daaronder de kleiige Formatie van Kortrijk.

De geïsoleerde restheuvel bereikt een hoogte tot ca. 45m boven zeespiegelniveau. De tongvormige uitlopers dalen af tot ca. 25m. Als getuigenheuvel is de Poelberg voor het cuestafront van het Plateau van Tielt gelegen, daar waar de meer zandige Formatie van Gent (Lid van Pittem en Lid van Vlierzele) voor een duidelijke reliëfstelling zorgt die reikt tot meer dan 50m boven zeespiegelniveau.

Door de hoge ligging zijn van op de restheuvel panoramische zichten in de wijde omtrek (tot 40km ver bij helder weer), in essentie zuidwaarts en zuidwestwaarts over het Mandel-Leiebekken en Schelde-Leie-interfluvium, tot aan de heuvelrij van de Vlaamse Ardennen (Kluisberg, Hotondberg, Muziekberg) en tot voor Doornik (Mont Saint-Aubert). Noordwaarts en oostwaarts zijn er panoramische zichten op de kamlijn van het centraal Westvlaamse zandleemplateau. Hierop is onder meer het silhouet van de stad Tielt beeldbepalend met de bakens van de watertoren, de O.-L.-Vrouwekerk, het voormalige Minderbroedersklooster, de St.-Pieterskerk, de Hallentoren en een industriële opslagtoren op het bedrijventerrein Tielt-Noord. Meer oostwaarts zijn op dezelfde kamlijn ook de hooggelegen dorpskerken van Kanegem en Aarsele waarneembaar (Foto 3 en 4).

Opvallend is de concentratie aan abrupte steilranden op de flanken van de restheuvel van de Poelberg (Foto 5). Deze karakteristieke contourvolgende taluds, ontstaan door natuurlijke regressieve erosie, mogelijk in combinatie met antropogeen grondgebruik, zorgen voor kleine, maar toch opvallende reliëftrappen van 0,50 tot maximum 1,50m.

Bodem

Bovenop het reliëf dat ingesneden is in de afwisselend zandige en kleiige ondergrond, is tijdens de ijstijden van het Quartair (vooral tijdens de laatste ijstijd, ca. 50.000 tot 10.000 jaar geleden) en onder invloed van belangrijke stofstormen met aanvoer van grote hoeveelheden löss, zandige löss en fijn zand, een gevarieerde bodemtextuur tot ontwikkeling gekomen. De löss evolueerde door ontkalking tot een vruchtbare zandleembodem. In de ankerplaats Poelberg komen boven op de restheuvel, waar de quartaire dekmantel gedeeltelijk weggespoeld is, vooral profiellose, zware en natte zandleemgronden met klei- of klei-zandsubstraat voor. De tongvormige uitlopers van de restheuvel bestaan overwegend uit diepe zandleembodems met zelfs enkele lemig zandige opduikingen en zijn duidelijk lichter, met een verbrokkelde textuur en een evenwichtige vochthuishouding. De lagergelegen gronden nabij het veld-/bosgebied Meikensbos-Vijverbos zijn dan weer beduidend zwaarder en vochtiger, met zowel profiellose als profielhoudende zandleembodems, telkens met klei- of kleizandsubstraat.

Hydrografie

De waterlopen in de ankerplaats behoren tot het Mandel-Leiebekken. Het betreffen de zijlopen van de Marialoopbeek/Krommendijkbeek, met name de Poelbergbeek en de zijloop van de Speibeek, met name de Elsbeek, die respectievelijk in zuidelijke en oostelijke richting via de Oude Mandelbeek uitmonden in de Leie.

Opvallend zijn de pleksgewijze bronniveaus die voorkomen in de randzones van de restheuvel. Zij worden gevoed vanuit het contactvlak tussen de dunne quartaire mantel en het onderliggende zandig-kleiige Lid van Egem dat omwille van de aanwezige dunne kleilagen matig doorlatend en matig watervoerend is. De aanwezigheid van tijdelijke kwelplekken waaruit hellingwater afvloeit is hiermee rechtstreeks te verklaren uit de geologische opbouw in het gebied. Het bronniveau situeert zich grosso modo rond de 35m-hoogtelijn, met tijdelijke bronactiviteit nabij hellinggrasland aan de Bergstraat, aan de Sneppewegel en aan de Mankemerriestraat (Foto 6).

Fauna en Flora

De ankerplaats omvat een rijk geschakeerd cultuurlandschap met akkerland, grasland, bos, ruigte en diverse kleine landschapselementen gebonden aan huiskavels, taluds, (holle) wegen, enz.. Hierbinnen komen spontane natuurfragmenten voor met corresponderende ecotootypes.

De biologisch meest waardevolle ecotootypes situeren zich bij de bosrestanten van het Meikensbos-Vijverbos en enkele omgevende bosrestanten die bestaan uit fragmentair zuur Eikenbos en Essen-Olmenbos. Deze bostypes dragen plaatselijk nog een typerende oud bos-flora met onder meer gele dovenetel, valse salie, grote wederik, adelaarsvaren en Bosanemoon (Foto 7 en 8). Deze bossen vormen ook de geschikte biotoop van meerdere diergroepen, waaronder dag- en nachtroofvogels, zangvogels, kleine zoogdieren en dagvlinders. Ook de recente spontane ontwikkeling van enkele bremstruwelen draagt bij tot structuurdiversiteit.

Buiten de bosfragmenten zijn de ecotootypes minder gevarieerd. Niettemin vertonen de verspreide graslanden wel nog enkele schaarse natuurfragmenten, bvb. onder de vorm van steilranden, kwelplekken en enkele veedrinkpoelen. Deze karakteristieken komen enkel voor bij historisch permanent grasland (graasweide) en zijn onder meer van belang voor amfibieën en watergebonden insecten.

Lijn- en puntvormige elementen komen voor onder de vorm van opgaande bomenrijen met eik, es en populier, onder meer als dreefstructuren in en rond het boscomplex Meikensbos-Vijverbos en van hagen, hoogstamboomgaarden, houtkanten, knotbomenrijen en struwelen bij verspreide perceelsranden, taluds en bermen van (holle) wegen, niet zelden in de nabijheid van hoeses (Foto 9 en 10).

Culturele kenmerken

Vroege bewoning en eerste nederzettingen

Binnen de ankerplaats zijn voorlopig geen sporen van pre-middeleeuwse nederzettingen bekend. In de CAI (Centraal Archeologische Inventaris) en in beschikbare literatuur zijn ook geen aanwijzingen voor vroege bewoning ouder dan 14^e-15^e eeuw. De oudste sporen van vaste bewoning verwijzen voorlopig naar de laat-middeleeuwse hoeves Gruuthuse of Tielt-ten-Hove en Goed te Karels.

Naar analogie met andere markante heuveltoppen moet aan de Poelberg echter wel een hoge vondstverwachting voor vroeghistorische sporen worden toegekend, temeer daar ook op de nabijgelegen kamlijn van het Plateau van Tielt, die zich uitstrekt van Hooglede tot Vinkt, achtereenvolgens via Gits en Lichtervelde over Koolskamp, Egem-kapelle, Egem, Pittem, Tielt, Kanegem en Aarsele, diverse sporen uit de Steentijden (vanaf ca. 2,5 miljoen jaar geleden) zijn gekend. Voorlopig zijn voor de Poelberg slechts losse en niet-geregistreerde vondsten van vuurstenen artefacten (fragmenten van gepolijste bijlen en pijlen, schrabbbers,...) bekend en geen echte nederzettingssporen. Mogelijk houdt dit laatste ook verband met de moeilijke bewerkbaarheid van de kleiige bodem bovenop de restheuvel.

Ook een sluitende naamsverklaring voor het toponiem Poelberg is er niet direct. Vermoed wordt dat een verbastering van het voormalige Goed Ten Poederberghe, tussen 1415 en 1636 vermeldt als een achterleen van de Heerlijkheid Gruuthuse of Tielt-ten-Hove, aan de oorsprong kan liggen.

Bodemgebruik en ontginning

In historisch-geografisch opzicht kan de ankerplaats beschouwd worden als een oud cultuurlandschap met verspreid ook enkele recentere occupatiepatronen. De oudere kenmerken met historisch open bouwland uit een middeleeuwse ontginningfase situeren zich voornamelijk rond het historische leenhof Gruuthuse of Tielt-ten-Hove en nabij de hoeve Goed te Karels, respectievelijk ten noordwesten en ten oosten van de restheuvel (Foto 11 en 12). Het open bouwland ten noorden van het leenhof Gruuthuse of Tielt-ten-Hove wordt geassocieerd met de Gruuthusekouter en kan beschouwd worden als de oudste ontginningskern binnen de ankerplaats (Foto 13).

Daartegenover vertoont het areaal met verspreid akker- en weiland, oud bosfragmenten en recente bosaanplantingen rond het veld-/bosgebied Meikensbos-Vijverbos duidelijk jongere ontginningsskenmerken. Het is als dusdanig te associëren met de oostelijke kern van het voormalige Hoenderveld dat zich uitstreckte van het grensgebied Oostrozebeke-Dentergem tot het grensgebied Tielt-Aarsele-Dentergem. Naar analogie met de ontginningsgeschiedenis van de meeste noordvlaamse wastines bleef dit gebied tot na het einde van de 18^e eeuw buiten het eigenlijke landbouwareaal gelegen. Allicht gezien de problematische bodemgesteldheid werd dit wastine-areaal niet tot vruchtbaar akkerland omgezet. Enkele dreefrestanten rond het Meikensbos-Vijverbos, minstens teruggaand tot het einde van de 18^e eeuw, verwijzen naar de eerste systematische ontginningsfase van dit eertijds uitgestrekte wastine-areaal (Foto 8).

Vanaf het midden van de 19^e eeuw, toen de plattelandsbevolking bleef stijgen en het kleinschalig landbouwbedrijf toonaangevend was, is de ontginning van het veld-/bosgebied meer systematisch aangepakt. Dit proces zet zich versterkt door toen op het einde van de 19^e eeuw de kunstmest ter beschikking stond. De boskern rond het Meikensbos-Vijverbos beslaat omstreeks 1850 nog ca. 45ha en houdt stand tot aan het begin van de 20^e eeuw. Bosexploitatie tijdens en na de beide Wereldoorlogen herleiden deze oppervlakte tot minder dan 10ha. Omstreeks 1975 blijft nog maar een kleine 5ha bos over en in 2000 uiteindelijk nog maar 3ha. Op enkele percelen blijven geknotte hoekbomen van het voormalige bosareaal gespaard (Foto 14). Net naast de langst resterende boskern is ook nog een klein boswachtershoevetje bewaard (Foto 15).

Bewoning en bedrijvigheid

De oudste vaste bewoningkernen binnen de ankerplaats corresponderen met het leenhof Gruuthuse en het Goed te Karels, respectievelijk aan de Wakkensesteenweg en de Dentergemstraat. Het leenhof Gruuthuse is het enige gedecentraliseerde grafelijke leenhof van de Heerlijkheid Gruuthuse of zogenaamd Tielt-ten-Hove (Foto 11). Dit leenhof is als hoeve opgericht in de 14^e eeuw en via de ammanie van Tielt afhankelijk van het grafelijk kasteel van Kortrijk. Deze invloedrijke heerlijkheid was een van de talloze eigendommen van de graafgezinde Heren van Gruuthuse uit Brugge. Eventueel zou de site ook nog verder terug kunnen gaan op een oudere, meerledig omwalde constellatie met een vroeg verdwenen kasteel. Het huidige nabijelegen landhuis met kasteelallures ten oosten dateert evenwel pas van 1957 (Foto 16). Het Goed te Karels vormt een oorspronkelijk achterleen van de Heerlijkheid Gruuthuse of Tielt-ten-Hove en wordt voor het eerst vermeld halfweg de 15^e eeuw (Foto 12), en is op een bijzondere manier ontsloten door twee lange dreven. Beide grote en eertijds omwalde hoeven hebben een duidelijke link naar vroege landbouwontginningen binnen de ankerplaats en getuigen met hun losse opstellingen van woonhuis, schuren en stallen van een typische bouwtrand in de zandleemstreek. Ook aan de Katteknoek is nog een grotere hoeve met losse opstelling bewaard. Typerend is ook dat zowel op grote als kleine hoeves afzonderlijke aardappelkelders voorkomen. De meeste van deze koepelvormige bewaarruimten dateren uit het einde van de 19^e eeuw. Bekend is dat de landbouwgronden met een diep zandleemprofiel zeer bodemgeschikt zijn voor aardappelteelt. Deze teelt is in de regio geïntroduceerd op het einde van de 17^e eeuw en werd een echt succesverhaal, waarbij deze ideaal werd ingeschakeld in het teeltplan van een groeiend aantal landbouwbedrijven in de 18^e en 19^e eeuw. Dit illustreert tegelijk het hoge niveau van intensieve, grondgebonden landbouw in de Tieltsse regio.

De Poelbergmolen, die minstens teruggaat op een houten staakmolen uit 1668, is heropgebouwd in 1726 en vormt het meest kenmerkende symbool van bedrijvigheid binnen de ankerplaats (Foto 17). De windmolen was lange tijd eigendom van de bekende Tieltsse burgemeestersfamilie Mulle de Terschueren. Tegenover de houten molen op bakstenen teerlingen is de voormalige, in oorsprong minstens 18^e eeuwse molenaarshoeve bewaard (Foto 18). Aansluitend bij deze nog steeds actieve bedrijfszetel, wordt eind 19^e eeuw een stoomgraanmolen opgetrokken. In 1945 is deze industriële maalderij omgevormd met een dieselmotor (Foto 19 en 20). Bijgevolg zijn in dit windmolenbedrijf talrijke technologische evoluties herkenbaar.

De combinatie van een sterke landbouwbedrijvigheid op betere gronden enerzijds, een trage industrialisatiegraad in de regio en een resterend veld-/bosgebied op minder vruchtbare gronden anderzijds, blijkt in deze ankerplaats een betekenisvolle lokalisatiefactor te zijn geweest voor de huisvesting van dagloners. Dit uit zich in een grote concentratie aan inmiddels verdwenen landarbeiderswoningen of zogenaamde kortwoningen. Van halfweg de 19^e eeuw is op en rond de Poelberg een cluster van ongeveer een 45-tal bewoningslocaties bekend, die meestal uit twee, soms uit drie tot zelfs vier wooneenheden bestaan. Hiervan zijn minstens een 30-tal locaties bekend als verdwenen bebouwing. Binnen de ankerplaats zijn slechts enkele landarbeiderswoningen in min of meer herkenbare vorm bewaard gebleven (Foto 21). De marginale activiteiten van de dagloners bestonden onder meer uit huisnijverheid (spinnerij op weefstoelen), loondienst in het oogstseizoen, houtkap en strooiselroof in het winterseizoen, vaak ook afglijdend in illegale praktijken als houtschenderij, landloperij en bedelarij. De rampzalige plattelandscrisis van 1845-1850 met hongersnood (misoogsten en strenge winters), ziekte (tyfus) en werkloosheid (verzaaiing van de lijnwaadmarkt) sloeg niet toevallig vooral toe bij de arme daglonersgezinnen. Het landelijk gebied van de Poelberg geldt –precies omwille van de toenmalige bewoningscluster– als een toonbeeld van desastreus Vlaams pauperisme. De betrokken plattelandsgemeenten Aarsele en Dentergem kenden in 1847 bijvoorbeeld de hoogste sterftcijfers van West-Vlaanderen. Van hieruit, en onder impuls van de lokale Deken Marcellinus Darras (1799-1855) en de gevestigde Tieltsse moederkloosters onder leiding van de gezusters Van Biervliet, werden landelijke bedeltochten en persacties tegen hongersnood en werkloosheid opgezet. Ook relevant dicht- en toneelwerk is hierover bewaard gebleven.

Onderwijs en devotie

Een uitzonderlijk kenmerk binnen de ankerplaats wordt gevormd door het aspect van het landelijk religieus erfgoed. In eerste instantie wordt dit ingevuld door de site van de Koortskapel aan de Tieltseweg te Dentergem. De oude Koortskapel of in de volksmond 'Kutskapel' gaat in oorsprong minstens terug tot het einde van de 17e eeuw, toen vermeld als 'Chapelle de la Grande Cène'. Er wordt niet uitgesloten dat de kapelsite teruggaat op een bezielde en sacrale plek die later is gekerstend. De nabijheid van de Poelbergbeek en haar brongebied kan eveneens in verband gebracht worden met zuiverheid en bijgevolg koortswerende eigenschappen. De kapelsite, op de kaart van Graaf de Ferraris aangeduid als 'Hoenderveldt Capelle' kent een uitbreiding met een merkwaardige 18^e eeuwse kapelletjesomwegang met een 14-tal staties en een herberg (Foto 22, 23 en 24). Het befaamd bedevaartsoord maakt binnen de Dentergemse St.-Stephanusparochie deel uit van een omwegangtraditie. In de nabije omgeving wordt een opvallende concentratie aan oude opgaande of geknotte bomen aangetroffen, die mogelijk ook in verband kunnen staan met de bezwering van koorts.

Een andere exponent van het religieus erfgoed wordt gevormd door het Poelbergschooltje, ontstaan uit een in 1845 opgerichte kantschool (Foto 25). Deze privéschool is gesticht door de Familie Van Hullebusch en is steeds nauw verbonden geweest met de kloostergemeenschap van de Zusters van Geloof die verspreid over Tielt talrijke vestigingen hebben uitgebouwd. In 1881 is er als zogenaamd bijhuis de basisschool 'De Hoop' in ondergebracht. Beide onderwijsvormen passen in een caritatieve poging om het toen door hongersnood, ziekte en werkloosheid geteisterde platteland te doen heropleven en godsdienst en beschaving bij te brengen. De intenties om rond de Poelberg ooit een heuse parochie uit te bouwen bleven echter steken. Zelfs de bouw van de neo-Gotische St.-Annakapel, een devoot initiatief uit 1864 van de Familie Vandermeulen-Mulle de Terschuieren, is onafgewerkt gebleven. De grote, hoge kapel, vreemd genoeg ingeplant net naast de oude Koortskapel (zie hoger), is immers nooit ingewijd en is tenslotte slechts als ruïne bewaard (Foto 26). Uiteindelijk is enkel rond de florerende Tielts stationsbuurt een nieuwe parochie gesticht. Als late compensatie krijgt het stilaan ontvolkte gehucht in 1938, met de resterende bouwmaterialen uit de werf van de Tielts O.-L.-Vrouwekerk, een heuse O.L.-Vrouw van Lourdesgrot (Foto 27) en groeit de Poelberg aan Tielts zijde eveneens uit tot een gekend bedevaartsoord. De onderwijsactiviteiten op de Poelberg zijn afgebouwd in 1985 en sluiten daarmee een kleinschalig educatief project af dat 140 jaar lang heeft standgehouden.

Verspreid over de ankerplaats worden nog meerdere kapellen aangetroffen, waaronder de kleine 18^e eeuwse St.-Apolloniakapel in de Dentergemstraat (Foto 27), de kleine laat 19^e eeuwse O.L.V. Troost-in-Nood-kapel in de Putterijstraat, de grote laat 19^e eeuwse O.L.-Vrouwkapel van Altijddurende Bijstand in de Ankelaarstraat en een zeer recente kapel gewijd aan de H. Familie in de Bergstraat.

Verbindingen en verkeer

Onder het oudste wegennet binnen de ankerplaats worden geen hoofdverbindingswegen onderscheiden, behalve aan de westzijde, waar de huidige Wakkensteenweg, langsheen het voormalige leenhof Gruuthuse of Tielt-ten-Hove zich heeft ontwikkeld tot steenweg tussen Tielt, Wakken en Anzegem. Het oorspronkelijke bochtige tracé van deze steenweg is plaatselijk gewijzigd. Ook enkele kleinere wegtracés kunnen tijdelijk geëvolueerd zijn tot handelsverbindingen, onder meer tussen de stad Tielt en Oeselgem waar zich een losplaats aan de Leie situeerde.

Het bewaarde wegennet is grotendeels oorspronkelijk en volgens vrijwel ongewijzigde tracés. Nabij de restheuvel van de Poelberg vertoont de Dentergemstraat een afwijkende holle wegstructuur. Enkele andere wegen, waaronder de Mankemerriestraat zijn gesitueerd aan de onderkant van een steilere helling. Een aantal voetwegverbindingen zijn eerder recent verdwenen of gedeeltelijk in onbruik geraakt, onder meer de Poelbergmolenwegel en een gedeelte van de Sneppewegel alsook enkele lokale doorsteken. De Mankemerriewegel is bewaard gebleven, maar plaatselijk omgeleid.

Oorlogen en vernielingen

Het platteland binnen deze ankerplaats ontsnapt niet aan de talloze vernielingen tijdens de 17^e en 18^e eeuwse bezettingsoorlogen, waarbij vee en oogsten worden opgeëist, hoeven worden geplunderd, bossen worden beschadigd en de streek gedeeltelijk ontvolkt. Ook de Poelbergmolen, met oudst gekende vermelding uit 1668, moet na achtereenvolgende vernielingen, meerdere malen heropgebouwd worden..

Tijdens de beginfase van de Tweede Wereldoorlog heeft de Poelberg een rol van betekenis gespeeld voor zowel het Belgisch leger als voor de Duitse troepen in opmars. Voor het Belgisch leger heeft de zuidflank van de Poelberg als observatiepost gefungeerd ter verdediging van de Leie- en Mandelvlakte. Een Belgisch hoofdkwartier met telegrafie- en commandoposten ter hoogte van de Putterijstraat wordt door een strategische Duitse luchtaanval volledig uitgeschakeld, met als balans 15 militaire slachtoffers (Foto 29). Vervolgens fungeert de noordflank van de Poelberg tijdens de laatste fases van de 18-daagse veldtocht als vuurleidingstelling voor de artilleriebeschietingen van de Duitse stoottroepen op het Tieltse stadscentrum, waarbij ook talrijke burgerslachtoffers zijn gevallen.

Recente evoluties

Bij de recente evoluties kan vooreerst het functioneel herstel van de Poelbergmolen worden aangehaald. De molen is in 1980 door de Stad Tielt verworven en in 1993 maalvaardig gerestaureerd. Sindsdien zijn de vaak bezeilde wieken van de draaiende molen een echte blikvanger geworden in de omgeving (Foto 30).

Het historische bosherstel van het complex Meikensbos-Vijverbos, in 2001 aangevat door het Agentschap Natuur en Bos van de Vlaamse overheid, vormt een andere recente evolutie. Op heden zijn een 20-tal ha bos heraangeplant, daarbij ook enkele percelen als zogenaamde zaadboomgaard. Ter hoogte van de Bergstraat werd door de Stad Tielt in een tweetal fases ook een kleinschalige bebossing gerealiseerd in het kader van het gemeentelijk natuurontwikkelingsbeleid.

Aan de noordelijke begrenzing van de ankerplaats is in 2009 een omleidingsweg gerealiseerd als zuidoostelijke tangent rond de stadskern (Foto 31). Ter hoogte van de gedeeltelijke verlegde Mankemerrieweg werd een beveiligde fiets/voetgangersoversteek voor recreatief verkeer richting Poelberg ingepast.

In 2010 werd het Poelbergschooltje, in 2005 verworven door de Stad Tielt, gerestaureerd. Het geheel van klooster, kapel en schoolgebouw wordt herbestemd tot toeristisch-recreatief knooppunt (Foto 32). Een cultureel aanbod zal worden toegespitst op het thema van onderwijs en vorming in het landelijk gebied en over de positie daarin van de Kerk en de vele kloosterorden.

Binnen het landelijke gebouwenpatrimonium van de ankerplaats komt lokale leegstand voor en werden bepaalde eigendommen reeds in meer of mindere mate verbouwd, terwijl anderen integraal werden gesloopt en vervangen door soms grootschalige villabouw. Enkele kapellen werden recent gerestaureerd, sommige evenwel met verlies aan specifieke erfgoedkwaliteiten. Door de langdurige leegstand verkeert de St.-Annakapel of nieuwe Koortskapel, gelegen aan de Tieltseweg, momenteel in een ernstige staat van verval. (Foto 26).

6. De landschapskenmerken die typisch zijn voor de ankerplaats, met inbegrip van de ruimtelijke kenmerken die eigen zijn aan de waarden

In het landschap van deze ankerplaats kunnen verschillende deelgebieden onderscheiden worden, zoals aangegeven op Kaart 2 (Bijlage 2). Concreet worden de restheuvel van de Poelberg, de omgeving Koortskapel, het veld-/bosgebied Meikensbos-Vijverbos en enkele overgangsgebieden met oude bouwlanden onderscheiden.

1) Restheuvel Poelberg

Binnen de ankerplaats wordt de geïsoleerde restheuvel Poelberg apart onderscheiden. Het windmolenbedrijf van de Poelbergmolen vormt een herkenbaar baken. Van op de restheuvel zijn talrijke panoramische vergezichten.

a) archeologisch erfgoed:

- Tielt, Poelberg; losse, niet-geregistreerde Steentijdvondsten (bijl. schrabbers, silexfragmenten);

b) bouwkundig erfgoed:

- Tielt, Woestijnbosstraat z.nr.; Poelbergmolen (windmolen); 18^e eeuwse houten staakmolen teruggaand op minstens 17^e eeuwse molensite;
- Tielt, Woestijnbosstraat 4; molenaarshoeve (woonhuis, stal, dwarsschuur, loods, maalderij, aardappelkelder), hoeve met 19^e en 20^e eeuwse kenmerken minstens teruggaand op 18e eeuwse site;
- Tielt, Poelberg 1; voormalig klooster 'De Hoop' met wijksschooltje zgn. Poelbergschooltje (neogotisch kloosterhuis, kapel, klasvleugel, voortuin en speelkoer), voormalige klooster- en schoolsite uit 1881, teruggaand op midden 19e eeuwse privé-kantklosschool;
- Tielt, Poelberg z.nr.; O.L.-Vrouw van Lourdesgrot (grot met kapelommegang), grote Lourdesgrot uit 1938 met ommegang van O.L.-Vrouw van Zeven Smarten in omhaagd parkje;
- Tielt, Poelberg, Sneppegeweg, Mankemerrieweg, Dentergemstraat; verdwenen lage huizenrijen (éénlaagswoningen), minstens teruggaand op 19e eeuwse landarbeiderswoningen;

c) landschappelijk erfgoed:

- Tielt, Woestijnbosstraat 4; hoogstamboomgaard met geschoren erfhaag en erflinde;
- Tielt, Poelberg 1; hoogstamboomgaard met fragmenten van geschoren erfhaag;
- Tielt, Poelberg bij nr. 7; erflinde;
- Tielt, Sneppegeweg, Bergstraat; fragmenten van geschoren erfhaag;
- Tielt, Bergstraat, Poelberg, Mankemerrieweg, Dentergemstraat z.nr.; hellinggrasland, taluds, veedrinkpoelen en bronniveaus;
- Tielt, Bergstraat; oud bosrelict;

d) waardevolle zichten:

- Tielt, Woestijnbosstraat; vergezichten NO, O, ZO, Z en ZW van op restheuvel;
- Tielt, Poelberg; vergezichten NW, N en NO van op restheuvel;
- Tielt, Sneppegeweg; vergezichten ZW, Z en ZO van op restheuvel;

2) Omgeving Koortskapel

Binnen de ankerplaats wordt de omgeving van het voormalige bedevaartsoord rond de oude Koortskapel apart onderscheiden. Daarbij hoort ook de recentere, als parochiekapel bedoelde St.-Annakapel, die evenwel nooit in gebruik werd genomen.

a) archeologisch erfgoed:

- Dentergem, Tieltseweg; verdwenen 18^e eeuwse kapelletjesomweg (14 staties);

b) bouwkundig erfgoed:

- Dentergem, Tieltseweg z.nr.; oude Koortskapel of zgn. 'Kutskapel' (bedevaarts- en omwegkapel), hernieuwde kapel met dakruiter teruggaand op minstens 17^e eeuwse devotieplek;
- Dentergem, Tieltseweg z.nr.; St.-Annakapel of nieuwe Koortskapel (niet-georiënteerd zaalkerkje), grote neogotische parochiekapel uit 1864 met spitsboognis, St.-Annabeeld, verdwenen sacristie en wapenschilden;
- Dentergem, Tieltseweg 47; voormalige herberg 'De Koortskapelle' (woonhuis met herberg);
- Dentergem, Tieltseweg bij nr. 49; aardappelkelder;
- Dentergem, Tieltseweg; verdwenen lage huizenrijen (éénlaagswoningen), minstens teruggaand op 19e eeuwse landarbeiderswoningen;

c) landschappelijk erfgoed:

- Dentergem, Tieltseweg bij nr. 49; erflindes, knotboom, hoogstamboomgaard en geschoren erfhaag;
- Dentergem, Tieltseweg z.nr.; geknotte hoekbomen;
- Dentergem, Tieltseweg; beekdalgrasland, veedrinkpoelen, knotbomen en houtkanten;
- Dentergem, Klijtgatstraat; onverharde buurtweg;

3) Veld-/Bosgebied Meikensbos-Vijverbos

Binnen de ankerplaats wordt het veld-/bosgebied Meikensbos-Vijverbos apart onderscheiden. Het gebied vormt één van de kernen van het voormalige Hoenderveld. Binnen deze zone liggen zowel de kleine resterende boskern als de recent herbeboste percelen van het Meikensbos-Vijverbos, alsook enkele jonge zaadboomgaarden.

a) bouwkundig erfgoed:

- Dentergem, Katteknoek 12; boswachtershoevetje (woonhuis, schuurtje en bakoven), laat 19e eeuws hoevetje;
- Dentergem, Tieltseweg, Marialoopstraat, Ankelaarstraat; verdwenen lage huizenrijen (éénlaagswoningen), minstens teruggaand op 19e eeuwse landarbeiderswoningen;

b) landschappelijk erfgoed:

- Dentergem, Meikensbos-Vijverbos; oud bosrelicten;
- Dentergem, Meikensbos-Vijverbos; restanten van ontginningsdreven;
- Dentergem, Meikensbos-Vijverbos; veedrinkpoelen;
- Dentergem, Ankelaarstraat bij nr.18; erflinde;

4) Overgangsgebieden met oude bouwlanden

Binnen de ankerplaats wordt een reeks van kleinere overgangsgebieden met oude bouwlanden, gelegen rond de restheuvel van de Poelberg en rond het veld-/bosgebied Meikensbos-Vijverbos als één deelgebied gegroepeerd. In deze zones komen zowel kleinschalige landschapsstructuren voor als concentraties van historisch open akkerland, vaak met clusters van (voormalige) landbouwnederzettingen.

a) archeologisch erfgoed:

- Tielt, Wakkensesteenweg 16; CAI 72825, sporenclusters van laat Middeleeuwse bewoning en grachtstructuren (Leenhof van Gruuthuse of Tielt-ten-Hove), mogelijke burcht- of kasteelsite van de Heerlijkheid Gruuthuse;
- Tielt, Dentergemstraat 18; CAI 76938, sporenclusters van laat Middeleeuwse bewoning en grachtstructuren (Goed te Karels);

b) bouwkundig erfgoed:

- Tielt, Wakkensesteenweg 16; historische hoeve Leenhof van Gruuthuse of zgn. 'Tielt-ten-Hove' (woonhuis met klokkenstoeltje), hoeve met 18^e, 19^e en 20^e eeuwse kenmerken minstens teruggaand op 14^e eeuwse site;
- Tielt, Mankemerriestraat 1; landhuis (vrijstaand dubbelhuis met tuin), adellijk landhuis uit 1957;
- Tielt, Wakkensesteenweg 18; hoeve (woonhuis, stallen, schuur), 20^e eeuwse hoeve teruggaand op 18^e eeuwse site;
- Tielt Bergstraat bij Wakkensesteenweg 18; kapel van 2005 met afbeelding van H. Familie;
- Tielt, Mankemerriestraat 7; historische hoeve zgn. 'Mankemerriehoeve' (woonhuis, schuur, stal, dwarsschuur, bakhuis), hoeve met 18^e en 19^e eeuwse kenmerken, minstens teruggaand op 18^e site;
- Tielt, Wiersstraat/Dentergemstraat 7; hoeve zgn. 'Wiershoeve' (woonhuis, schuur, stal), hoeve met 19^e eeuwse kenmerken;
- Tielt, Wiersstraat/Dentergemstraat 9; hoeve (woonhuis), 19^e eeuwse hoeve;
- Tielt, Dentergemstraat 13; hoevetje (langgevelhoeve), 19^e eeuws hoevetje;
- Tielt, Dentergemstraat 18; historische hoeve zgn. 'Goed te Karels' (woonhuis, stal, dwarsschuur met wagenhuis, aardappelkelder, rotskapel), hoeve met 19^e en 20^e eeuwse kenmerken minstens teruggaand op 14^e eeuwse site;
- Tielt, Dentergemstraat z.nr.; St.-Apolloniakapel, in oorsprong 18^e eeuws kapelletje;
- Tielt, Goed te Karelstraat 12; hoeve (woonhuis, schuurstalvleugel), 19^e eeuwse hoeve;
- Tielt, Putterijstraat 2; hoeve (woonhuis, schuurstalvleugels), 19^e eeuwse hoeve;
- Tielt, Putterijstraat 42; voormalige hoeve (interbellum-woonhuis, voortuin, serre, schuurstalvleugel, dwarsschuur, pluimveestallen), hoeve met 20e eeuwse kenmerken, teruggaand op minstens 19e eeuwse site, tijdelijke telegrafie- en commandopost van het Belgisch Leger in mei 1940;
- Tielt, Putterijstraat bij nr.44; Kapel O.-L.-Vrouw-Troost-in-Nood, kapelletje uit 1885;
- Aarsele, Meikestraat 11; lage huizenrij (voormalige éénlaagswoningen), 19e eeuwse landarbeiderswoningen, teruggaand op 18e eeuwse inplanting;
- Dentergem, Ankelaarsstraat z.nr.; O.L.-Vrouwkapel van Altijddurende Bijstand, neoclassicistische kapel uit 1883;
- Dentergem, Katteknok 5; hoeve (woonhuis, schuur), hoeve met 19e eeuwse kenmerken, minstens teruggaand op 18^e eeuwse site;

- Dentergem, Katteknoek 14; historische hoeve (woonhuis, dwarsschuur met wagenhuis, bakhuis, aardappelkelder), hoeve met 19e kenmerken minstens teruggaand op 18e eeuwse site;
- Tielt_Dentergem, Mankemerriestraat, Dentergemstraat, Putterijstraat, Tieltseweg, Marialoopstraat; verdwenen lage huizenrijen (éénlaagswoningen), minstens teruggaand op 19e eeuwse landarbeiderswoningen;

c) landschappelijk erfgoed:

- Tielt, Wakkensesteenweg; Gruuthusekouter (traditioneel open bouwland), kouter horend bij het Leenhof Gruuthuse of Tielt-ten-Hoeve;
- Tielt, Dentergemstraat-Meikestraat, lange ontsluitingsdreden Goed te Karels, recent heraanplant;
- Tielt, Dentergemstraat-Marialoopstraat, akker (open bouwland), akkerlandareaal vroeger horend bij het Goed te Karels;
- Dentergem, Katteknoek 14, ontsluitingsdreef historische hoeve;
- Tielt-Dentergem, verspreid; beekdalgrasland, veedrinkpoelen, hoogstamboomgaarden, erfhagen, knobomen en houtkanten;

d) waardevolle zichten:

- Tielt, Mankemerrieweg-Mankemerriestraat; zichtrelaties vanaf landhuis NW over Gruuthusekouter en vanaf zuidoostelijke tangent ZO richting landhuis;
- Tielt, Godskrijgstraat; zichtrelatie W tot Z op restheuvel en tongvormige uitlopers;
- Tielt, Dentergemstraat; zichtrelatie Z op restheuvel;
- Tielt, Dentergemstraat-Goed-te-Karelstraat; zichtrelatie Z tot ZO op Poelbergmolen;
- Tielt, Putterijstraat; zichtrelatie NW tot NO op Poelbergschooltje en Poelbergmolen;
- Tielt-Dentergem; Marialoopstraat; zichtrelaties ZW tot N op restheuvel en tongvormige uitlopers;

7. De waarden die tot de aanduiding aanleiding gegeven hebben

Natuurwetenschappelijke waarde

De ankerplaats vertoont zowel geologische, geomorfologische, pedologische, hydrologische als ecologische karakteristieken. Door de verscheidenheid aan geologische formaties, reliëf- en bodemverschillen, de hydrologische omstandigheden met in het bijzonder het voorkomen van bronniveaus, komen waardevolle vegetatietypes voor, m.n. historisch permanente hellinggraslanden, fragmenten van zuur Eikenbos en alluviaal Essen-Olmenbos en jonge loofhoutaanplantingen. Deze variatie aan biotopen is ook voor diverse dierenpopulaties van belang.

Enkele clusters met grasland vertegenwoordigen een natuurwetenschappelijke waarde door het voorkomen van een soortenrijke kruidenvegetatie en door de aanwezigheid van diverse kleine landschapselementen waaronder knobomen, hagen, hoogstamboomgaarden, bomenrijen, al dan niet begroeide taluds, bronnen, kwelzones en veedrinkpoelen. De natuurwetenschappelijke waarde wordt verder ook bepaald door het voorkomen van autochtone bomen- en struikensoorten in de betreffende landschapselementen.

Historische waarde

De ankerplaats bezit in vele opzichten een historische waarde. Behoudens enkele losse vondsten van vuursteenartefacten zijn voorlopig geen vroege nederzettingssporen gekend. Toch geldt voor de hooggelegen geïsoleerde restheuvel een hoge vondstverwachting voor bewoning vanaf de Steentijden. Daarnaast zijn in de ankerplaats enkele laat-middeleeuwse nederzettingen aanwezig van waaruit een vroege landbouwoccupatie ingang heeft gevonden, ondermeer het leenhof van de belangrijkste Tieltsche Heerlijkheid Gruuthuse of zogenaamd Tielt-ten-Hove en het achterleen Goed te Karels. Bij deze ontginningskernen zijn nog steeds typische open akkerlandstructuren bewaard.

De historische waarde wordt verder nadrukkelijk beklemtoond door de aanwezigheid van de 17^e eeuwse windmolensite van de Poelbergmolen, thans herkenbaar door een 18^e eeuwse houten staakmolen met molenaarshoeve en maalderij met 19^e en 20^e eeuwse kenmerken. Uit deze geëvolueerde site kan de ganse technische evolutie van het windmolenbedrijf didactisch worden voorgesteld.

Ondanks vroege ontginningsinitiatieven zijn in omgekeerde zin ook uitzonderlijke bosrestanten bewaard, die getuigen van het eertijds uitgestrekt wastineareaal van het Hoenderveld. Een grote oppervlakte landbouwgronden is er pas in de tweede helft van de 19^e en de eerste helft van de 20^e eeuw ontstaan, na systematische bosontginning van het Meikensbos-Vijverbos. Een recent initiatief van de Vlaamse overheid voorziet momenteel een historisch relevante herbebossing. Ondanks meerdere verbouwingen, toevoegingen en verdwenen bewoningslocaties, is ook nog een cluster van een 45-tal landarbeiderswoningen of huizenrijen van dagloners herkenbaar of bekend. Deze dichtheid is kenmerkend voor het 18^e en 19^e-eeuwse platteland en tegelijk illustratief voor het hoge niveau van intensieve, grondgebonden landbouw in de Tieltsche regio.

Bovendien is er in de ankerplaats een bijzonder divers religieus erfgoed bewaard met oude tot recente, kleine en grote kapellen, met een kloosterschoolsite en een Lourdesgrot al of niet met ommeegangstraditie. Er wordt niet uitgesloten dat de site van de oude Koortskapel teruggaat op een vroege cultusplaats die later is gekerstend en als devotieplaats is uitgegroeid tot bedevaartsoord, doch niet tot kern van een parochie.

Esthetische waarde

De esthetische waarde van de ankerplaats spreekt vooral uit de talrijk aanwezige vergezichten van op de restheuvel van de Poelberg. De topzone klimt op tot ca. 45 m boven zeespiegelniveau en bezit specifieke panoramische zichten in de wijde omtrek, onder meer over het Mandel-Leiebekken en het Schelde-Leie-interfluvium, tot aan de heuvelrij van de Vlaamse Ardennen (Kluisberg, Hotondberg, Muziekberg), tot voor Doornik (Mont Saint-Aubert) en op de kamlijn van het centraal Westvlaamse zandleemplateau, van waarop onder meer het silhouet van de stad Tielt beeldbepalend is.

Het open akkerlandschap rond de maalvaardig gerestaureerde Poelbergmolen, belangrijk voor de windvang van de molen, wordt beschouwd als één van de meeste gave en intact bewaarde molenlandschappen in Vlaanderen.

Sociaal-culturele waarde

In de ankerplaats is de volledige Poelbergomgeving een relatief belangrijke toeristisch-recreatieve trekpleister, voornamelijk voor wandelen en fietsen. Dit blijkt alleen al uit het aanbod aan bewegwijzerde wandel- en fietsroutes, uitgestippeld langsheen een voorlopig nog maar beperkt netwerk van landelijke wegen en paden.

Ook de aanwezigheid van een aan het platteland gelinkt religieus erfgoed van kloosterschool en bedevaartsoorden en een inmiddels grotendeels verdwenen cluster van landarbeiderswoningen kan beschouwd worden als een zekere sociaal-culturele waarde. Daarbinnen hebben onderwijs en devotie een belangrijke plaats gekend, in het bijzonder rond acute hulp- en bijstandsverlening, werkverschaffing en het verspreiden van godsdienst en beschaving. Bovendien zijn aan deze waarden ook bijzondere historische facetten van plattelandsontwikkeling gekoppeld die illustratief zijn voor onder meer het Vlaams pauperisme van halfweg de 19^e eeuw.

Ruimtelijk-structurende waarde

De restheuvel die de ankerplaats domineert, uit zich als een positief reliëfelement, gelegen voor de hooggelegen stadskern van Tielt. Vanuit diverse waarnemingspunten is een oriënterend overzicht mogelijk over het Mandel-Leiebekken en het Schelde-Leie-interfluvium, de Vlaamse Ardennen en het centraal Westvlaamse zandleemplateau, met in het bijzonder de kamlijn van het Plateau van Tielt. De maalvaardige Poelbergmolen, hooggeplaatst op de restheuvel, vormt een baken in het omgevende landschap.

Het recente, volgens het historisch patroon, herstelde veld-/bosgebied van het Meikensbos-Vijverbos markeert de kern van het vroegere Hoenderveld, een voormalig uitgestrekt wastineareaal.

8. Aanpassingen tov de oorspronkelijke fiche van de ankerplaats omwille van nieuwe inzichten

De aflijning van de ankerplaats is aangegeven op Kaart 1 (zie Bijlage 1). De afbakening, zoals aangeduid in de Landschapsatlas v.1.0 (AROHM Afdeling Monumenten en Landschappen, 2001) is lokaal aangepast. Voor deze nieuwe begrenzing is gestreefd naar zoveel mogelijk fysieke grenzen onder de vorm van wegen, waterlopen en de grens met de bebouwde omgeving.

De nieuwe afbakening is verder ook ingegeven op basis van actuelere inzichten en informatie uit de recent gepubliceerde inventaris van het bouwkundig erfgoed van de Gemeente Dentergem (Agentschap R-O Vlaanderen Onroerend Erfgoed, 2006) en uit recente literatuur en bijkomend ontsloten archiefdocumenten. Dit is concreet het geval voor een zuidoostelijke zone om het oorspronkelijke bosareaal van het voormalige Meikensbos-Vijverbos met historisch relevante drevenstructuren en oud boskenmerken (o.m. geknotte hoekbomen) en de bijzondere site van de oude Koortskapel en bijhorende St.-Annakapel te Dentergem mee in te sluiten. Ook aan noordelijke zijde werd de ankerplaats uitgebreid zodat het traditioneel open bouwland van het leenhof Gruuthuse of Tielt-ten-Hove met kouterareaal en enkele relevante ruraal-bouwkundige erfgoedwaarden (hoeves) en waardevolle zichtrelaties mee kon worden opgenomen.

9. Toekomstige ruimtelijke vertaling en visie op de ankerplaats

De toekomstige ruimtelijke vertaling en visie op de ankerplaats wordt hieronder kernachtig samengevat per landschappelijke eenheid zoals afgebakend op Kaart 2 (zie Bijlage 2).

1) *Restheuvel Poelberg*

- Conserveren van gekende en waarschijnlijke archeologische vindplaatsen in situ (via aangepaste beheerlijnen);
- Vrijwaren van kwalitatieve open ruimte-kenmerken door handhaving akkerland in bouwvrij gebied, in het bijzonder in functie van waardevolle panoramische vergezichten en het verzekeren van de windvang van de houten staakmolen;
- Beperken van bodemerosie door stimulering van erosiebestrijdende maatregelen;
- Integraal vrijwaren van bouwkundige erfgoedwaarden van windmolenbedrijf met staakmolen en maalderij en van kloosterschoolsite via gerichte herbestemming, herwaardering en ontsluiting;
- Behouden en herstellen of ontwikkelen van landelijke voetwegtracés in onverharde toestand;
- Lokaal behoud, herstel en ontwikkeling van hellinggrasland met kleinschalige bosfragmenten en kleine landschapselementen, specifiek nabij steilranden en kwelplekken;

2) *Omgeving Koortskapel*

- Conserveren van gekende en waarschijnlijke archeologische vindplaatsen in situ (via aangepaste beheerlijnen);
- Integraal vrijwaren van bouwkundige erfgoedwaarden van religieus erfgoed en herbergsite via gerichte herbestemming, herwaardering (desgevallend consolidatie of restauratie) en ontsluiting;
- Lokaal behoud, herstel en ontwikkeling van valleigrasland met kleine landschapselementen, met specifieke aandacht voor relictten van houtig erfgoed;

3) *Veld-/bosgebied Meikensbos-Vijverbos*

- Stimuleren van actieve bos- en bosrandontwikkeling op voormalige bosontginningsgronden, prioritair door het aaneensluiten van resterende boskernen en kleine bosrestanten;
- Bestendigen van historisch verantwoord bosbeheer door voortzetting van hooghoutbeheer en lokaal hakhoutbeheer met korte omlooptijden;
- Lokaal behoud, herstel en ontwikkeling van kleine landschapselementen, met specifieke aandacht voor restanten van ontginningsdreeven;
- Integraal vrijwaren van bouwkundige erfgoedwaarden van boswachterhoevetje via gerichte herbestemming en herwaardering;

4) Overgangsgebieden met oude bouwlanden

- Conserveren van gekende en waarschijnlijke archeologische vindplaatsen in situ (via aangepaste beheerlijnen);
- Vrijwaren van kwalitatieve open ruimte-kenmerken door handhaving akkerland in bouwvrij gebied, in het bijzonder in functie van waardevolle zichtrelaties op de restheuvel en op traditioneel open bouwland;
- Beperken van bodemerosie door stimulering van erosiebestrijdende maatregelen;
- Integraal vrijwaren van bouwkundige erfgoedwaarden van historische hoeves;
- Behouden en herstellen of ontwikkelen van landelijke voetwegtracés in onverharde toestand;
- Lokaal behoud, herstel en ontwikkeling van kleine landschapselementen, met specifieke aandacht voor relict van houtig erfgoed;

10. Kansen, knelpunten en aandachtspunten

Kansen

De aanwezigheid van het zeer herkenbare baken van de maalvaardige Poelbergmolen vormt een uitgelezen kans om de identiteit van het windmolenbedrijf in deze landbouwstreek, tevens gekend als het Tieltsse molenland, gestalte te geven. Mits een meer integrale benadering kan de volledige technische evolutie binnen dit industrieel erfgoed nog verder worden uitgediept en didactisch beter worden voorgesteld. De herwaardering van de directe molenomgeving met ontsluiting van de tegenoverliggende industriële maalderij vormen hierbij een uitdaging (Foto 19). Ook het contextueel gave open molenlandschap (Foto 17), van belang voor de windvang van de molen, kan daar expliciet in bijdragen.

Bij de lopende herbestemming van het Poelbergschooltje (Foto 32) kan een verbreed en gebiedsspecifiek toeristisch-recreatief programma worden ontwikkeld waarbij bijzondere historische en socio-culturele facetten van plattelandontwikkeling (onderwijs, solidariteit, religie,...) treffend kunnen worden belicht. Ook de omgeving van de site van de oude Koortskapel met voormalige herberg (Foto 23) en St.-Anna-kapel (Foto 26) kan daarbij betrokken worden. Een gerichte consoliderende en/of restauratieve ingreep voor dit bijzondere ensemble van religieus erfgoed is daarbij wel aangewezen.

Voor de omgeving van het veld-/bosgebied Meikensbos-Vijverbos kan een verantwoord historisch bosherstel worden afgewerkt, mits hierbij de waardevolle ontginningskenmerken met ondermeer dreefrestanten, elementen van historische bosbegrenzing, en omliggende kernen met oude bouwlanden, bij voorkeur onder open akkerland, bewaard kunnen blijven (Foto 8 en 14). Tegelijk kan aandacht uitgaan naar lokale wastinevorming met behoud en ontwikkeling van bosrandbegroeiingen met struwelen en natte graslanddepressies met poelen.

Knelpunten

Een belangrijk algemeen knelpunt vormt het functieverlies van landelijke bebouwing, waarbij kleinschalige landbouwuitbatingen vervangen worden door landbouwvestigingen in nevenberoep en/of door residentiële bewoning op het platteland (vaak in combinatie met hobby-landbouw, soms als tweede verblijf en uitzonderlijk ook als toeristische uitbating). Vaak gaan hiermee specifieke bouwkundige erfgoedwaarden verloren (Foto 33). Deze vervanging leidt ook tot lokale verschuivingen in het bodemgebruik (omzettingen grasland-akkerland, toenemend aantal afsluitingen en schuilhokken,...). Bij de resterende landbouwpercelen treedt dan weer schaalvergroting op, waardoor ook de druk op resterende landschappelijke erfgoedwaarden (permanente graslanden, bosranden, bermen, perceelsrandbegroeiingen,...) toeneemt.

Een gebiedsspecifiek knelpunt vormt de bodemerrosie op hellend akkerland, in essentie ter hoogte van de restheuvel met tongvormige uitlopers. Het inpassen van erosiebestrijdingsmaatregelen zoals het herwaarderen van taluds en het aanpassen van de (winter)teeltkeuze wordt aanbevolen. Anderzijds dienen in dezelfde optiek van erosiebestrijding ook kleinschalige perceelstructuren met bronniveaus en bosrestanten gevrijwaard te worden (Foto 5 en 6). Hierbij kan ook kleinschalig herstel van hellinggrasland en bronbos overwogen worden. Grondophoging en plaatselijke afleiding of verstoring van bronniveaus dient stellig vermeden te worden.

Een specifiek knelpunt tenslotte betreft de horizontvervuiling door nabijgelegen bestaande en recent uitgebreide bedrijventerreinen (Foto 34). De door schaal of materiaalgebruik opvallende bedrijfsgebouwen zijn immers vanaf de restheuvel en de tongvormige uitlopers nadrukkelijk in het blikveld gelegen. De negatieve impact uit zich vooral in de aantasting van de visuele beleving van de panoramische vergezichten. Het buiten de ankerplaats inzetten op selectieve groenaanplanting om deze verstedelijkingsvorm te bufferen, is stellig aangewezen.

Aandachtspunten

De Poelbergomgeving wordt steeds meer gepromoot als een toeristisch-recreatieve trekpleister binnen het zogenaamde Tielts Plateau. Als aandachtspunt wordt hierbij meegegeven dat er binnen de ankerplaats een toenemende behoefte lijkt aan recreatieve ontwikkelingen (wandelen, fietsen, paardrijden, mountainbiken,...), zoals blijkt uit het groeiende aantal recreatieve routes en programmaties (Foto 35). In de nabije omgeving is het aanbod aan vrijliggende paden eerder beperkt, temeer daar enkele al dan niet officiële voetwegverbindingen eerder recent verdwenen zijn (Foto 36). Daar tegenover staat dat het recent herbeboste veld-/bosgebied Meikensbos-Vijverbos voorlopig nog niet vrij toegankelijk is en er momenteel ook nog geen parkeervoorzieningen zijn. Een publieke toegankelijkheid van het domeinbos is evenwel in het vooruitzicht gesteld.

Een op maat voorziene ontwikkeling van nieuwe of aanvullende toegankelijkheid van het landelijk gebied is aangewezen. Hierbij dient specifieke aandacht gegeven te worden aan een uitbreiding van onverharde trage wegen in functie van een zacht-recreatieve ontsluiting. Fietsverkeer kan eerder op het bestaande landelijke wegennet geconcentreerd worden. Voor de op termijn voorziene publieke ontsluiting van zowel het veld-/bosgebied Meikensbos-Vijverbos als het Poelbergschooltje en de Koortskapelsite wordt specifiek aandacht gevraagd voor een gedoseerd parkeerprogramma afgestemd op het draagvlak van het lokale landelijke wegennet.

11. Gewenste planologische afstemming

De ankerplaats Poelberg is binnen het lopende proces rond afbakening van de gewenste agrarische en natuurlijke structuur voor de Leiestreek (R-O Vlaanderen, Afdeling Ruimtelijke Planning, 2007) opgenomen in de gewenste ruimtelijke structuurvisie voor het Plateau van Tielt. Voor de Poelbergomgeving zijn volgende doelstellingen gewenst:

- vrijwaren en versterken van waardevolle landschappen en erfgoedwaarden;
- vrijwaren van waardevol reliëfelement Poelberg met herstel van ecologische en landschappelijke waarden;
- ontwikkelen van samenhangende boscomplexen en bosuitbreiding;

Het vrijwaren en versterken van waardevolle landschappen en erfgoedwaarden primeert. Het ruimtelijk beleid ondersteunt het behoud en het herstel van deze waarden in hun onderlinge samenhang.

De Poelbergomgeving wordt als structuurbepalend reliëfelement en landschappelijke baken gevrijwaard. Het ruimtelijk beleid dient gericht te zijn op het behoud van de landbouwfunctie en op de opwaardering van de ecologische functie, en vrijwaart voldoende ruimte voor het behoud en het landschapsecologisch herstel van soortenrijke graslanden, kleine bosentiteiten en kleine landschapselementen. Het ruimtelijk beleid ondersteunt erosiebestrijding.

Rond het veld-/bosgebied Meikensbos-Vijverbos is voorzien in het versterken van de bosstructuur, door bijkomende buffering van bestaande boskernen en door realisatie van bosverbinding via kleine landschapselementen of stapsteenbosjes. Bosuitbreiding houdt rekening met andere natuurwaarden en versterkt de landschappelijke waarden. Het veld-/bosgebied Meikensbos-Vijverbos neemt een sociaal-recreatieve functie op. Een goede recreatieve ontsluiting is wenselijk, doch is afgestemd op de andere bosfuncties.

12. begrippenlijst en referenties

begrippenlijst

Voor de verklaring van de begrippen is er een algemene begrippenlijst, raadpleegbaar op www.onroenderfgoed.be. Daarin worden ook de dossierspecifieke begrippen verklaard.

Ammanie:

Heerlijkheid (zie ook onder Heerlijkheid), geleid door een amman of gerechtelijk ambtenaar.

Koortskapel:

Kapel, doorgaans met verering van Onze-Lieve-Vrouw en/of St.-Anna, vaak teruggaand op heidense voorlopers, bv. op de godinnen Nehallenia en Freya. Koortskapellen worden vaak gekenmerkt door het feit dat men er de koorts kwam 'afbinden'. Men hing er dan stukken textiel aan een boom, een haag of een toegangshek bij de kapel en liep vervolgens hard weg om op die manier de koorts over te dragen en er zichzelf van te verlossen. Sommige van deze oorden gaan terug op bomen (boomgodinnen) zoals linden en eiken, maar andere gaan terug op bronnen en poelen (brongodinnen).

referenties

- AGIV, landbouw- en bodemgeschiktheidskaart, Datanbank Ondergrond Vlaanderen.
- Bauters L. (1989), Kracht van wind en water, molens in Vlaanderen, Davidsfonds Leuven, 287pp.
- Bekaert E. en Vercruyse V. (1987), Kapellen aan de Poelberg, in De Paelwulgh 5^e jrg. nr.2, p. 8-20.
- Bekaert E. (1990), Pieter-Jan Buysens of de tribulaties van een Dentergemse veldwachter, 1815-1848, in De Roede van Tielt 21^e jrg. nr.1, p. 2-24.
- Bekaert E. (in prep.), Armoede, ziekte en dood in Dentergem: 1840-1850, te verschijnen in De Roede van Tielt.
- Callaert G. en Santy P., m.m.v. Boone B., Devooght K. en Moeykens S. (2007), Bouwen door de eeuwen heen, inventaris van het bouwkundig erfgoed, fusiegemeente Tielt, Agentschap R-O Vlaanderen – Onroerend Erfgoed, 888pp.
- Calmeyn D. (in prep.) 10 jaar veldprospectie (1990-2000) in Pittem, Egem en Tielt, een beknopt overzicht, te verschijnen in De Roede van Tielt.
- Daels L., Nijs R. en Verhoeve A. (n.g.) De Leie en Mandel, excursiebundel Laboratorium voor Regionale Geografie en Landschapskunde, Universiteit Gent, 10p. en figuren.
- De Bo L. (ca. 1855), 't is koud op den Poelberg', gedicht over de plattelandscrisis in Tielt.
- Demarré M.-P. (2006), de vrome (ge)zusters Van Biervliet, in De Roede van Tielt 37e jrg. nr.2, p. 82-91.
- Denolf A.-G. (2003), 'Arm Vlaanderen' – demografische aspecten van de crisisjaren 1840 in Aarsele, in De Roede van Tielt 34e jrg. nr.3, p. 159-164.
- Desmet B. (1983), Het Vijverbos Dentergem, biotoopstudie CVN, 24p.
- Impe A., De koortskapel en Sint-Annakapel te Dentergem, in Handelingen Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk, deel XXIV, 1950-1951, p. 174-192.
- Devliegheer L. (1984), De molens in West-Vlaanderen, in Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen, deel 9, Lannoo Tielt, p. 360-364.
- Hollevoet F. (2002), Tielt feodaal, in De Roede van Tielt 33^e jrg. nr.3, p. 87-134.
- Lambrecht T. en Ostyn R. (2009) Herstel, groei en transitie (18^e eeuw), in Billiet J. (red.) De Geschiedenis van Tielt, een nieuwe kijk op een rijk verleden, Lannoo Tielt, p. 140-177.
- Lootens M. (1974) Morfologische kartering in het Mandel-Leiegebied, werkstukken Nationaal Centrum voor Geomorfologie nr.14, p. 56-63.
- Lootens M. (1976) Bijdrage tot de kennis van de geomorfologie in het Mandel-Leiegebied, doctoraatsproefschrift Universiteit Gent, 143p.
- Lootens M. (1978), L'évolution morphologique quaternaire de la vallée de la Lys en de la Mandel, Tijdschrift van de Belgische Vereniging voor Aardrijkskundige Studies nr.47, p. 159-190.
- Martens M. (2003), Mei 1940, de regio Tielt in de vuurlinie, Roede van Tielt, 392pp.
- Stad Tielt (2006) gemeentelijk erosiebestrijdingsplan, Belconsulting nv.
- Ostyn R. (2002), De Familie Mulle de Terschueren en haar woning in Tielt, in De Roede van Tielt 33e jrg. nr.2, p. 39-81.

- Ostyn R. (2009) Tielt tussen prehistorie en Vroegmoderne Tijd, in Billiet J. (red.) De Geschiedenis van Tielt, een nieuwe kijk op een rijk verleden, Lannoo Tielt, p. 22-73.
- Van Biervliet (1847) Souvenir de l'hiver 1846-47 en Flandre, scène champêtre, toneelstuk over de hongersnood en armoede in de Tieltse regio.
- Vanlandschoot R. (2009) De lange Negentiende (1780-1900), in Billiet J. (red.) De Geschiedenis van Tielt, een nieuwe kijk op een rijk verleden, Lannoo Tielt, p. 22-73.
- Vansteenbrugge H. (2010) In het spoor van de looverscharters, tekst bij de wandelbrochure Bewegen langs trage wegen – 11 wandelingen in eigen streek, De Torenvalk vzw.
- Van Vlaenderen P. m.m.v. Vranckx M. (2007), Bouwen door de eeuwen heen, inventaris van het bouwkundig erfgoed, fusiegemeente Dentergem, Agentschap R-O Vlaanderen – Onroerend Erfgoed, 261pp.
- Verhoeve A. en Daels L. (2009) Het Tieltse landschap, een opengeslagen boek, in Billiet J. (red.) De Geschiedenis van Tielt, een nieuwe kijk op een rijk verleden, Lannoo Tielt, p. 10-21.

13. foto's

zie bijlage 4

dossierbehandelaar: Koen Himpe